

Žiacke školské rady: neformálne vzdelávanie k demokracii

Ladislav Macháček
IUVENTA
CERYS FF UCM v Trnave

Ako sme to prezentovali nedávno na pôde Rady Európy pri príležitosti obhajoby *Národnej správy o situácii mládeže na Slovensku* (Strasburg, 11.10.2005) potvrdil práve reprezentatívny sociologický výskum mládeže EUYOUNPART vo veku od 15 do 25 rokov na Slovensku (2004/2005), že mladí ľudia strácajú záujem o politiku, vyjadrujú skepsu k verejnému politickému životu, prejavujú nedôveru v inštitúcie právneho štátu, majú tendenciu podporovať autokratické formy riadenia života v spoločnosti.¹

Treba ešte pripomenúť, že aj záujem o prácu v občianskych združeniach detí a mládeže sa stabilizoval² na úrovni 5-7% a spoločne s činnosťou mladých ľudí v rozmanitých záujmových spolkových združeniach sa občianska participácia v dobrovoľníckom sektore pohybuje na úrovni 15%. Prinajmenšom sa zdá, že združovací potenciál občianskych združení mládeže vo voľnom čase dosahuje v daných podmienkach svoj „strop“ alebo „barieru“.

Skutočnou nádejou na reálne zvýšenie záujmu mladých ľudí o veci verejné, o participáciu v zastupiteľskej demokracii (napr. účasť na voľbách všetkých úrovní), je predovšetkým nová **štruktúrna príležitosť – žiacke rady na školách**. Táto štruktúrna možnosť sa tak či onak dotýka všetkých mladých ľudí v danom vekovom pásme. Rozhodnutia žiackej školskej rady na strednej škole alebo aj študentskej rady či akademického senátu na vysokej škole sa dotýka všetkých žiakov a študentov bez rozdielu. Ide o zásadne odlišnú situáciu v porovnaní s dopadom rozhodnutí, ktoré prijíma občianske združenie mládeže a ktoré sa zvyčajne vzťahujú iba na jej členov.

To môže vysvetliť prečo začalo MŠ SR (odbor mládeže) orientovať aj pozornosť sociologického výskumu mládeže na žiacke školské rady ako „**neformálnu školu demokracie**“ paradoxne v školskom prostredí.

Participácia študujúcej mládeže na samosprávnom živote školy

V súlade s celkovým úsilím európskych inštitúcií zastaviť vznikajúcu hrozbu „občianskeho deficitu mládeže“ sa aj v našom sociologickom výskume³ odzrkadľuje snaha lepšie analyzovať občiansku alebo politickú participáciu mládeže. Z metodologického hľadiska je osobitne významné téza Bielej knihy o mládeži (2001), že demokratické európske vládnutie (governance) vyžaduje ochotu mladých občanov Európy venovať sa verejným otázkam. Participácia občanov, ktorá sa prejavuje v rozličných formách (mediálne diskusie, demonštrácie, voľby do zastupiteľstiev rozličnej úrovne, a pod.) pochopiteľne aj odlišnou silou legitimizuje politický systém. Demokratické systémy závisia na politickej angažovanosti a pripravenosti svojich občanov aktívne participovať na občianskom a politickom živote pričom inú závažnosť má účasť na verejných diskusiách a inú na rozhodovacích procesoch v obci, škole, samosprávnom kraji alebo v krajine.

¹ Politická participácia mladých ľudí v Európe. EUYOUNPART.L.Macháček, CERYS FF UCM v Trnave, november 2005, 64 s.

² Sociologický prieskum ako využívajú voľný čas detí a mládež. RMS, Bratislava 2002,

³ Reprezentatívny sociologický výskum študentov stredných a vysokých škôl sa uskutočnil v októbri 2005 na výskumnej vzorke stredoškolskej (870 resp.) a vysokoškolskej (829 resp.) mládeže. Uskutočnili ho spoločne IUVENTA a UIPS v Bratislave. Zber údajov zabezpečila ASA s r.o.

Škola je *inštitúcia*, ktorej poslaním je zabezpečiť generačný prenos znalostí, schopnosti a kompetencie, na ktorých je založený kultúrny systém našej spoločnosti. Menej sa zdôrazňuje skutočnosť, že škola je súčasne aj *byrokratická organizácia*, ktorú charakterizuje tak funkčná hierarchia a deľba práce medzi skupinami (žiaci, učitelia, riaditelia), ako aj súbor pravidiel procesov vládnutia a každodenného fungovania. V škole sa proces učenia demokratickému občianstvu realizuje aj prostredníctvom samosprávnych inštitúcií v ktorých sa uskutočňujú dôležité rozhodovania o fungovaní a rozvoji školy (detské parlamenty, žiacke školské rady, študentské rady, akademické senáty).

Do ich agendy môžu patriť všetky relevantné skutočnosti, ktoré sa bezprostredne i sprostredkovane týkajú žiaka v škole⁴. K.H.Durr ich systematizoval ako osem oblastí potencionálne otvorených pre participáciu žiakov:

- **individual affairs** – záležitosti a konflikty jednotlivca týkajúce sa artikulácie záujmov a problémov žiakov;
- **peer affairs** – záležitosti a konflikty vyplývajúce zo vzťahov jednotlivých žiakov alebo skupín žiakov;
- **class affairs** – záležitosti a konflikty žiackej triedy a učiteľa, ako aj aktivít, projektov a riešení konfliktov rovesníkov;
- **school affairs** – záležitosti a konflikty komunity žiakov a vedenie či administrácie; školské projekty; komunikácia s lokálnou komunitou; slávnosti; a školské prostredie;
- **organisational and staff affairs** – záležitosti a konflikty týkajúce sa regulácie školského života, vzťahy s osadenstvom, údržba a prestavba budovy, problémy s administráciou a dopravou;
- **content and methodological issues** – záležitosti a konflikty o výber obsahu a metód vyučovania, vzdelávacie projekty;
- **curricular and education policy issues** – záležitosti a konflikty o kurikulárnu reguláciu a ich interpretácia, voľba predmetov a student assessment; and
- **links with extra-mural activities** – záležitosti a konflikty týkajúce sa vzťahov školy s vonkajšou komunitou, mimoškolské aktivity, spolupráca s mimoškolskými agentúrami a organizáciami.

Podstatné formy učenia v systéme neformálneho vzdelávania sú priama sociálna akcia sledujúca sociálnu zmenu. V jej priebehu sa uskutočňuje komunikácia medzi študentmi, medzi študentmi a učiteľmi, t.j. neverbálne metódy a informálna komunikácia, ktoré s vyžadujú intelektuálne schopnosti a participačné zručnosti.⁵

Škola je dôležitý faktor formovania "informovaného, zodpovedného, participatívneho občana". Zabezpečuje to systémom *formálneho vzdelávania* žiakov o spoločnosti, o jej histórii či ekonomike, filozofických, politologických či sociologických názoroch. Tento edukačný proces sa uskutočňuje prostredníctvom rozličných školských predmetov či už tradičných ako história alebo moderných ako je občianska výchova, občianska nauka, nauka o spoločnosti

---

⁴ Karlheinz Dürr: The School: A Democratic Learning Community. The All-European Study on Pupils' Participation in School. Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg, Germany, Council of Europe Publishing F-67075 Strasbourg Cedex.

⁵ **Intelektuálne schopnosti:** Zhromažďovanie a absorbovanie politických informácií prostredníctvom rôznych médií **Participačné zručnosti:** Uzatvárať koalície a spolupráca s partnerskými organizáciami

Po roku 1989 škola mohla a teraz dokonca zo zákona⁶ by mala otvoriť pre žiakov vhodné oblasti pre aktívnu spoluzodpovednosť, aby si ešte v škole mohli osvojiť praktické postupy ako si uplatňovať svoje občianske práva a povinnosti.

Politické vedomosti a občianska gramotnosť študentov stredných a vysokých škôl

Vo výskume sme kládli primeraný dôraz na zistenie vedomostí a čitateľských kompetencií študentov významných pre občiansku a politickú participáciu. Takýto postup nie je v bežných sociologických výskumoch mládeže tradičný. Zvyčajne sa zisťujú iba postoje a názory, hodnotové orientácie, verbálne správanie skúmaných. Z povahy nášho výskumu bolo treba prekonať zábrany, ktoré by u respondentov mohli vzniknúť ak anketár v rozhovore „face to face“ nevhodne zareaguje na jeho odpoveď.

Nakoľko ide o študujúcu mládež a skutočnosť, že verejnosť je priam zahrnutá rozličnými vedomostnými súťažami v masmédiách predsa len sme predpokladali, že je zaradenie vedomostného testu možné aj do sociologického interview. Vybrali sme už preverené otázky z dvoch medzinárodných výskumov.⁷

Vedomosti študentov o politike a demokracii

V prvom súbore testových otázok sme predložili respondentom niekoľko tvrdení, ktoré sa týkajú národnej politiky a politiky európskej.

V zásade platí, že elementárne skutočnosti národnej politiky (prezident, parlamentné voľby) poznajú ako stredoškólači tak aj vysokoškólači (asi 90-95 %). To platí aj o niektorých elementárnych informáciách o politike európskej (70-80%), aj keď je úroveň vedomostí skúmaných o niekoľko percent v zásade nižšia (napr. či je Turecko členom EU a koľko má EU členov od r.2004).

Pravda na ďalšie otázky už odpovede (35%) boli menej správne ako nesprávne (či je SNS parlamentná strana, či má EU schválenú ústavu). Správne odpovede si vyžadovali oveľa hlbší a systematickejší záujem o politiku ako to študenti signalizujú. Signifikantné sú rozdiely v správnych odpovediach medzi vysokoškólakmi a stredoškólakmi, pričom gymnazisti a študenti na stredných odborných školách sa podstatnejšie odlišujú od študentov SOU.

Tabuľka 1

Tvrdenia o politike a demokracii u nás a v EU.

		Správne Vysokoškólači	Správne Stredoškólači
1	Turecko je členom EU	82,9	67,6
2	EÚ má 25 členských štátov	77,2	60,4
3	Vlajka EÚ je modrá s bielymi hviezdikami	60,2	77,6
4	SNS je parlamentná politická strana	52,2	37,2
5	I.Gašparovič je prezidentom SR	98,4	95,4
6	EU má už schválenú ústavnú zmluvu	35,3	20,6

⁶ Zákon č.596/2003 o štátnej správe v školstve a školskej samospráve, ustanovenie §26 „Žiacka školská rada“. Zákon o vysokých školách č. 131/2002 Z.z., stanovuje, že najmenej jednu tretinu členov akademických senátov tvoria študenti. Tento podiel vyjadruje vplyv študentov na samosprávnom chode univerzity.

⁷ Politická participácia mladých ľudí v Európe (2004), ktorý realizoval CERYS FF UCM v Trnave a výskum občianskej gramotnosti CEA realizovaný na Slovensku ŠPU v Bratislave na 14 ročných žiakoch.

7	Parlamentné voľby sú každé 4 roky	91,9	81,8
8	Predseda vlády má právomoc rozpustiť parlament	46,4	30,6

Poznámka: V tomto prehľade už sme pozmenili odpovede tak, aby boli porovnateľné. Takže ak respondent odpovedal, že napr. Turecko nie je členom EU, že vlajka nemá biele ale žlté hviezdičky, že SNS nie je parlamentná strana, že EU nemá ústavnú zmluvu, že predseda nemá právomoc rozpustiť parlament –to sme zaradili ako správnu odpoveď.

Osobitnou je otázka zisťujúca poznanie „srdca“ parlamentnej demokracie, t.j. vzťahu zastupiteľskej a výkonnej moci v podobe tvrdenia „premier má právo rozpustiť parlament“. V tomto prípade vysokoškooláci dosahujú lepšie výsledky v správnej odpovedi ako stredoškooláci. Zo stredoškoolákov dosahujú lepšie odpovede gymnazisti. Študenti na SOU skôr uvádzajú odpoveď „neviem“.

U vysokoškoolákov je pozoruhodnou skutočnosť, že postup do vyšších ročníkov v podstatnej miere neovplyvňuje prehĺbenie či rozšírenie správnych odpovedí. Možno to vysvetliť dvoma spôsobmi. Prvý bude konštatovať, že výchovno-vzdelávací proces o demokracii a fungovaní politického systému sa nerealizuje a teda ani nezaznamenáva nejaké kvalitatívne zmeny vo vedomostiach študentov. Druhý môže konštatovať, že politická a občianska participácia študentov v priebehu ostatných troch rokov prehľbuje ich presvedčenie o tom, že „parlament“ iba zdržuje a blokuje prijímanie „rozumných“ návrhov vlády. To by ich mohlo viesť k odpovedi, ktorou napriek tomu, že poznajú správnosť vzťahu dvoch mocí v štáte, vyjadrujú svoj postoj k aktuálnej situácii našej parlamentnej demokracie.

Čitateľské kompetencie študentov

Druhý blok otázok(5) zaradených do testu dával do pozornosti menej vedomosti a viac kládol dôraz na čitateľské kompetencie študentov.

Aj tu v zásade platí, že približne 25%-30% skúmaných vysokoškoolákov a 35%-40% stredoškoolákov nedokáže správne identifikovať porušenie princípu rovnosti, kedy sa vláda správa nedemokraticky, čo sa deje s učebnicami dejepisu, čo je poslaním volebného letáku a napokon nedokážu odlišiť postoj od tvrdenia. Tu si podrobnejšie povšimneme výsledky troch z nich: rovnosť, demokracia, opozícia.

Test 1

Dvaja ľudia vykonávajú tú istú prácu. Jeden z nich dostáva nižšiu mzdu. Podľa vás SA **PRINCÍP ROVNOSTI** poruší a takýto postup zamestnávateľa je nesprávny iba v prípade, ak pracovník, ktorý dostáva nižšiu mzdu

- A) má nižšiu kvalifikáciu
- B) má menej pracovných skúseností
- C) pracuje menej hodín
- D) má iné pohlavie

Tabuľka 2

Porozumeniu textu ak použijeme pojmy „princíp rovnosti“ a „diskriminácia“

navštevuje školu	rovnaká práca - rozdielna mzda, je to diskriminácia, keď...				Celkom
	ma nižšiu kvalifikáciu	ma menej pracovných skúseností	pracuje menej hodín	je iného pohlavia	
SOU bez maturity					
SOU	35,6%	11,9%	16,9%	35,6%	100,0%

s maturitou		35,2%	13,6%	18,3%	33,0%	100,0%
SOS		26,4%	11,6%	17,8%	44,2%	100,0%
gymnázium		13,6%	10,3%	9,5%	66,7%	100,0%
	Abs.	227	103	135	402	867
%		26,2%	11,9%	15,6%	46,4%	100,0%

Test 3

Ktorá z nasledujúcich situácií by najviac spôsobilá, že VLÁDA BUDE OZNAČOVANÁ AKO NEDEMOKRATICKÁ?

- A) ľudia nemajú dovolené kritizovať vládu
- B) politické strany sa často medzi sebou hádajú
- C) ľudia musia platiť vysoké dane
- D) každý občan má právo na prácu

Tabuľka 3

Porozumeniu textu ak použijeme pojmy „demokracia“

		vlada bude nedemokraticka, ked...				Total
navštevuje školu		Ludia nemaju dovolene kritizovat vládu	politické strany sa často hádaju	ľudia musia platiť vysoké dane	každy občan ma pravo na prcu	
SOU bez maturity		40,0%	6,7%	23,3%	30,0%	100,0%
SOU s maturitou		53,2%	13,4%	19,0%	14,5%	100,0%
SOS		59,8%	14,1%	15,8%	10,3%	100,0%
gymnázium		81,1%	5,8%	7,8%	5,3%	100,0%
	Abs.	538	95	130	100	863
%		62,3%	11,0%	15,1%	11,6%	100,0%

Test 5

Dostal si do rúk PREDVOLEBNÝ LETÁK nejakej politickej strany. Je na ňom nasledujúci text:

MY OBČANIA MÁME TOHO UŽ DOSŤ

Nevoľte striebornú stranu

znamená to vyššie dane, ekonomickú stagnáciu a mrhanie národnými zdrojmi!

Voľte zlatú stranu

znamená to ekonomickú prosperitu, voľnú súťaž, hlasujte pre viac peňazí v každej peňaženke, nepremárňte ďalšie 4 roky.

Tento letáčik napísala a vám pravdepodobne poslala

- A) strieborná strana
- B) strana, ktorá je v opozícii k striebornej strane
- C) skupina, ktorá sa dohliada nad tým, aby voľby boli v súlade s právom
- D) strieborná a zlatá strana spoločne

Tabuľka 4

Porozumeniu textu ak použijeme pojem „opozícia“

		kto je autorom predvolebného letaku?				Celkom
navštevuje školu		strana v opozícii k striebornej strane	strieborná strana	skupina, ktorá dohliada, aby boli voľby v súlade s pravom	strieborná a zlatá strana spoločne	
	SOU bez maturity	37,9%	3,4%	31,0%	27,6%	100,0%
	SOU s maturitou	49,8%	4,8%	24,2%	21,2%	100,0%
	SOS	71,9%	4,8%	13,0%	10,3%	100,0%
	gymnázium	81,4%	4,5%	9,9%	4,1%	100,0%
Spolu	Abs.	563	40	145	113	861
	%	65,4%	4,6%	16,8%	13,1%	100,0%

Medzi študentmi stredných škôl veľmi jasne vidieť rozdiel v čitateľskej gramotnosti. Najmä študenti SOU nepochopili otázky a prípadne ani nevedia presne čo je rovnosť, diskriminácia, demokracia, opozícia, názor alebo tvrdenie. To je klasický príklad zistení prieskumov PISA v podmienkach Slovenska, kedy mnohé príklady v najrozličnejších oblastiach – dokonca i matematických a prírodovedných - študenti nezačnú ani riešiť nakoľko nepochopili formulácie príkladov.

Je tu však aj iná možnosť interpretácie takto získaných výsledkov. Najmä študenti SOU mali tendenciu naplniť obsah niektorých pojmov inými obsahmi. V prvom prípade je pojem porušenie princípu rovnosti a skutočná diskriminácia spájaná s tým, že niekto s nižšou kvalifikáciou dostane menšiu mzdu, aj keď vykonáva rovnako potrebnú a užitočnú prácu ako je to v prípade vyššej kvalifikácie. V druhom prípade je vláda „nedemokratická“ pre študentov SOU v prípade, že nezabezpečí každému občanovi právo na prácu. V oboch prípadoch je zrejme, že ľudia v rozličnej sociálnej situácii majú tendenciu naplňovať a interpretovať všeobecné pojmy odlišnými obsahmi aj ak by sa v škole v občianskej výchove alebo dejepisu učili ich definície z klasickej politológie.

Iné je to v prípade testu o „tvrdení a názore“⁸ alebo porozumení pojmom „opozícia“ vo volebnom a politickom zápase. Interpretácia týchto výsledkov by si niekedy vyžadovala nový prieskum formou hĺbkového rozhovoru.

Aj keď tu nevyužívame výsledky vysokoškolákov radi by sme konštatovali, že majú lepšie celkové výsledky. Na druhej strane je pozoruhodné zistenie, že aj medzi vysokoškolákmi všetkých skúmaných ročníkov bez rozdielu, sa neprejavuje nejaký pokrok, ktorý by ich výraznejšie odlišil v schopnosti pochopiť formuláciu otázky od ich prvého ročníka až po koniec štúdií na vysokej škole. Dalo by sa to však objasniť aj tak, že medzi študentmi bakalárskeho štúdia na vysokých školách je veľa absolventov stredných odborných škôl a aj učilišť s maturitou. Svoje problémy „čitateľskej gramotnosti“ si preniesli na vysokú školu.

⁸ Macháček, L.: Participácia študentov na samospráve stredných a vysokých škôl Slovenska. IUVENTA, Bratislava 2005, s. 22-23

Žiacka školská rada a akademický senát

Túto časť analýzy by sme predoslali upozornením, že sa nám podarilo skonštruovať typológiu študentov z hľadiska toho aký význam pripisujú svojej vzdelávacej príprave, koľko svojho disponibilného mimoškolského času orientujú na rozličné aktivity (hobby, zárobok, organizačná činnosť). Typológiu sme skonštruovali tak, aby sa nám podarilo "nenásilne" vyčleniť skupinu s preferenciou rozvíjania skupinového života a uplatnenie svojich schopností v prospech fungovania tejto skupiny. Pritom vidia uplatnenie svojich bytostných síl najmä v oblasti politickej a občianskej.

Výsledky výskumu naznačujú, že podiel tohto typu medzi študentmi je relatívne rovnaký (9-10%) či už sa to týka stredných alebo aj vysokých škôl. Súčasne sa v mnohých prípadoch nasledujúcej analýzy ukazuje, že takáto skupina sa formuje dlhodobo v škole i mimoškolských aktivitách, pričom dôležitým faktorom je tu aj rodinné prostredie a tradície.

Pokúste sa zhodnotiť nasledujúce typy študentov a zaradiť sám seba!?

1.Peter/Petra – koncentruje sa na vynikajúce výsledky v štud.odbore, preto nie sú jeho mimoštudijné záujmy príliš široké a hlboké
2.Pavol/Pavla - koncentruje sa na dobré výsledky v štud.odbore ale nájde si čas na nejakého osobného aktívneho koníčka vo voľnom čase (kultúra, šport, kulturistika)
3.Martin/Martina –zameriava sa na dobré výsledky v štud.odbore, ale snaží sa niečo urobiť pre svojich kolegov-študentov v krúžku, niečo zorganizovať v škole alebo na internáte,
4.Jozef/Jozefína –zameriava sa na dobré výsledky v škole, štud.odbore, vo voľnom čase pracuje a zarába, aby mal prostriedky potrebné na štúdium
5.Janko/Janka - študovaný odbor nie je hlavný záujem, prevláda orientácia na radosti študentského života v dobrej partii kamarátov, voľnočasové zábavy

Tabuľka 5 Typológia študentov z aspektu "výskytu organizátorov": sebazaradenie

	% vysoké školy	% stredné školy
1 Peter/Petra	12,3	8,0
2 Pavol/Pavla	35,7	46,8
3 Martin/Martina	<u>9,7</u>	<u>8,2</u>
4 Jozef/Jozefína	32,9	13,6
5 Janko/Janka	9,4	23,4
Spolu	100,0	100,0

Za zmienku stojí aj významný posun medzi strednými a vysokými školami pokiaľ sa to týka výskytu stredoškôľakov (Janko) orientovaných na radosti študentského života a vysokoškôľakov (Jozef), ktorí si vo svojom voľnom čase privyrábajú.

Motivácia účasti študentov na samospráve školy

Nakoľko skupina „organizátorov“ nás v našom výskume zaujíma predovšetkým sme sa snažili objasniť ich vlastnú motiváciu k týmto aktivitám, a predovšetkým aj to ako ich vnímajú ich „konškoláci“. Položili sme im otázku:

V prípade, že niektorí študenti na seba preberajú rozličné úlohy a povinnosti v štud.skupine, v ročníku, žiackych radách, akademickom senáte, komisiách na škole a internáte, a pod. Dá sa to vysvetliť, tak že..

Tabuľka 6 Motivácia participácie podľa študentov

Motívy a dôvody	Rozhodne áno vysoké školy	Rozhodne Stredné školy
Cítia sa byť užitoční a potrební	29,7	29,4
Myslí si, že ľuďom treba pomáhať	20,7	25,3
Majú už nejaké organizačné skúsenosti a tak ich využívajú	22,7	24,2
V ich rodine takáto org.aktivita má svoje tradície	11,1	8,9
Teší ich ak môžu niektoré veci reálne ovplyvniť	29,6	26,3
Chápu to ako zmysluplne strávený voľný čas	18,7	12,8
Získavajú uznanie a vďačnosť svojich kolegov	16,0	15,9
Chápu to ako možnosť získať „kompetencie“ a „schopnosti“ pre svoju profesionálnu kariéru	27,3	22,3
Majú z toho aj isté výhody (ubytovanie, poznajú učiteľov, funkcionárov na škole)	33,8	19,6
Dobre sa cítia medzi ľuďmi, nie sú radi sami	20,0	22,2

Porovnanie medzi stredoškólakmi a vysokoškólakmi ukazuje, že motivácia a dôvody, ktoré sa uvádzajú sú veľmi podobné. Významnejšie sú rozdiely iba v niekoľkých prípadoch: kompetencie pre profesnú kariéru, zmysluplne strávený voľný čas a predovšetkým „isté výhody“.

Tu je skutočne rozdiel až štatisticky významný. Preto sme sa na tento „motív“ pozreli bližšie pomocou našich osobnostných typov na vysokých školách. Motivačná štruktúra je rovnomerne rozložená vo všetkých identifikovaných typoch. Výnimkou je typ Janko/Janka – zameraný na radosti študentského života. Nielenže vníma mimoriadne citlivo všetky výhody, ktoré „organizátori“ získavajú, ale má tendenciu vkladať do slovíčka „výhody“ negatívny obsah.

Stredné školy-štruktúra participácie

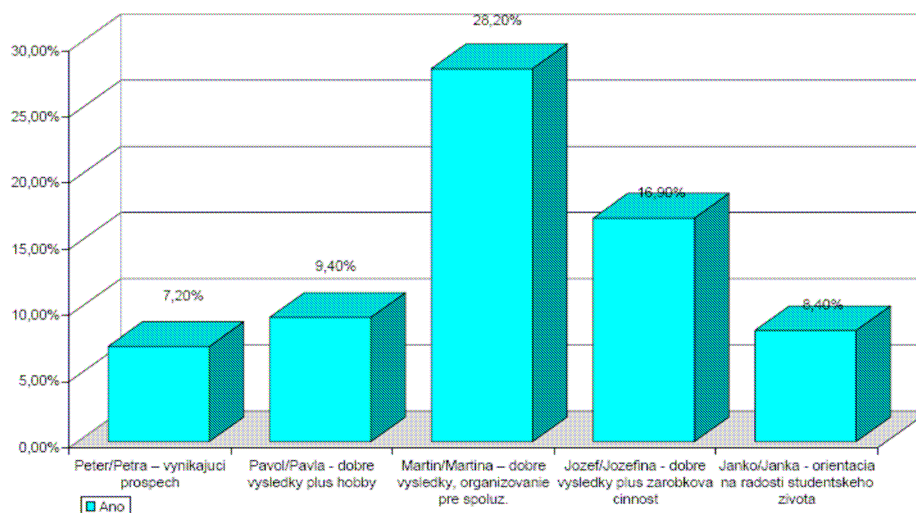
V našom výskume sa podarilo identifikovať rozličné úrovne participácie stredoškólakov na samosprávnom živote školy. Predovšetkým sme zistili, že väčšina študentov-skoro 75%-je informovaná o tom, že na škole je ŽSR. Približne 14% stredoškólakov pôsobilo v žiackej školskej rade alebo študentskom parlamente“ a ďalších 15% sa zúčastnilo ich podujatí alebo rokovaní. Skoro rovnaký počet z nich, t.j asi 30% sa aj zúčastnilo volieb svojich zástupcov do ŽSR.

Nakoľko práve táto skutočnosť patrí k najproblematickejšim z hľadiska legitimity fungovania samosprávnych orgánov v škole uvádzame údaje o tom, že na voľbách sa zúčastňujú (40%) častejšie predovšetkým dva typy študentov – orientovaní na akademický prospech a orientovaní na organizátorské aktivity. S relatívnym odstupom sa zúčastňujú (30%) študenti sledujúci vo svojom voľnom čase rozvíjanie záujmových aktivít, prípadne zárobkové aktivity alebo iné radosti študentského života. Napokon sme získali aj informáciu o tom, či študenti kandidovali za člena ŽSR na svojej škole. Výsledok 11% ukazuje, že ide o relatívne značný podiel študentov, ktorí sa rekrútujú zo všetkých osobnostných typov, ale predovšetkým z osobitnej skupiny – typu organizačne schopných študentov s veľkým záujmom o participáciu. Tu dosahuje „kandidovanie“ až 28%.

Graf 1

Kto kandidoval do žiackych školských rád podľa typov študentov

Skôr ako budeme analyzovať situáciu participácie vysokoškolákov na samospráve ich univerzity môžeme uviesť, že ich stredoškolská minulosť a skúsenosť tu môže zohrávať významnú úlohu. Približne 30% vysokoškolákov uviedlo, že má skúsenosť s funkciou predsedu alebo hovorcu triedy.

Vysoké školy-štruktúra participácie

Analogicky sme zisťovali aj na vysokých školách či študenti sú, boli alebo kandidovali na člena AS (5%), koľko sa ich zúčastnili volieb do AS (27%), koľko z nich využilo možnosť každého člena akademickej obce tak, že sa zúčastnili rokovania AS (31%), koľko študentov (62%) vie o študentskej rade na univerzite a vie o tom, že na univerzite je AS (81%).

Študenti sa odlišujú v účasti na voľbách aj podľa ich vzťahu k vysokoškolskému štúdiu. Najmä typ s orientáciou na „radosti študentského života“ prejavil najmenší záujem o legitimizáciu zastúpenia študentov v akademicko senáte formou účasti na voľbách.

Inak je to však v prípade získavania informácií o činnosti a výsledkoch rokovaní AS. Tá dosahuje vcelku nielen vyššiu úroveň, ale aj rovnomernejšie rozloženie medzi jednotlivými typmi študentov. Jednoducho sa tým potvrdzuje to, že ak napr. študenti orientovaní na radosť študentského života nejdú voliť neznačí to aj to, že ich nezaujímajú aktivity samosprávy a problémy a úlohy, ktoré predkladá pred výkonné zložky vedenia školy –riaditeľa alebo rektora, zástupcov riaditeľa alebo prodekanov a pod.

Stredné a vysoké školy –očakávania od samosprávy

Celý proces utvárania demokratickej samosprávnej štruktúry súvisí aj s veľmi dôležitou otázkou aké očakávania spájajú súčasní študenti s týmito dvoma formami samosprávnych orgánov na ich školách.

Zdá sa predovšetkým nesporné, že stredoškólači očakávajú od ŽSR, aby pomohla zabezpečiť na škole špecializované služby (53,7) a podmienky pre mimoškolské záujmové aktivity (41,7%). Pre vysokoškólačov je typickejšia orientácia na rozvoj a skvalitnenie informačných služieb(43,3%).

Pochopiť odlišnosť medzi stredoškólačkami a vysokoškólačkami možno aj porovnaním najväčších rozdielov medzi nimi v niektorých „úlohách“ či „očkávaniach“.

Je to najmä preferencia mimoškolských záujmových aktivít, ktorú zdôrazňujú stredoškólači. Obhajobu záujmov školy na pôde zastupiteľstva v sídle školy, pracovný servis umožňujúci krátkodobé a primerané pracovné príležitosti zdôrazňujú najmä vysokoškólači.

Tabuľka 7

Očakávané úlohy, ktoré by podľa študentov mala plniť samospráva na škole

Úlohy ZSR a AS	Stredné školy rozhodne áno	Vysoké školy rozhodne áno
1. Utvárať podmienky pre mimoškolské záujmové aktivity stredoškólačov (šport, diskotéky, divadlo, štud.noviny a pod.)	41,7	25,8
2. Organizovať finančné zbierky na rozličné potrebné veci	15,1	16,1
3. Mať (resp.abo lepšie fungovala) študentskú webovskú stránku pre lepšiu informovanosť o problémoch školy, štúdia v zahraničí, a pod.	33,6	43,3
4. Predkladať návrhy študentov na zmeny v rozvrhu, v školskom poriadku alebo vyučovacom procese	37,7	31,0
5. Aby sa študenti viac zapájali do riešenia vlastných problémov (napr.ubytovanie či stravovanie)	18,7	24,8
6. Upozorňovať na problémy spojené s údržbou školy, poriadok, čistota	21,7	17,5
7. Aktivizovať službu pre krátkodobé pracovné príležitosti študentov (pracovný servis)	25,7	33,7
8. Dožadovať sa vzniku a fungovania špeciálnych služieb pre študentov (napr.bufet, automaty na nápoje, osobné skrinky, xerox, a pod.)	53,7	35,6
9. Prezentovať a ochraňovať oprávnené záujmy školy na pôde mesta (mestskom zastupiteľstve), kde škola sídli	16,7	30,0
10. Pôsobiť na vybavenie tried a odborných učebni modernou didaktickou technikou, vybavenie školskej knižnice	36,6	35,0

11. Systematickejšie hodnotiť učiteľov študentmi a aby to prinieslo nejaký výsledok	26,2	29,6
12. Podporovať stredoškolskú odbornú alebo ved.výskumnú činnosť študentov	32,8	31,5

Napokon je tu však ešte niekoľko úloh alebo očakávaní, ktoré zdôrazňujú študenti oboch škôl spoločne so značnou nástojčivosťou – *rozvíjať odbornú a vedeckú činnosť, vybaviť školy didaktickou technikou, možnosť efektívne hodnotiť učiteľov.*

Rovnako neoblíbené sú finančné zbierky medzi stredoškolákmi i vysokoškolákmi a takáto agenda sa nepokladá za dôležitú z hľadiska priorít úloh samosprávnych orgánov.

Záver

Analýza výsledkov sociologického výskumu stredoškolských a vysokoškolských študentov v roku 2005 priniesla niekoľko zaujímavých informácií:

1. Vedomosti o národnej a európskej politike sú na adekvátnej úrovni, najmä ak sa to týka najelementárnejších a nemeniacich sa faktov a skutočností. Náročnejšie témy politického života v hektickej parlamentnej demokracii sú už doménou iba študentov gymnázií a časti vysokoškolákov. Mnohí študenti SOU na niektoré z takýchto otázok radšej odpovedajú „neviem“.
2. Testy občianskej gramotnosti, ktoré sa zameriavali na porozumenie textom s politickým obsahom ukázali, že približne 25% všetkých študentov, či už stredoškolákov alebo vysokoškolákov majú problémy správne pochopiť sprostredkované informácie. Osobitne sa to týka študentov SOU. Na naše prekvapenie však obdobné problémy, aj keď nie v tak veľkom počte, majú študenti vysokých škôl. Pritom sa to týka rovnako druhákov, tretiakov i štvrtákov, rovnako študentov na filozofických, prírodovedných i technických smeroch štúdia.
3. Participácia študentov na činnosti samosprávnych orgánov škôl nadobúda klasickú hierarchickú podobu – najviac študentov je informovaných o ich existencii, podstatne menej sleduje ich činnosť a výsledky aj prípadnou osobnou účasťou na rokovaníach, ešte menšia časť sa zúčastňuje na voľbách a napokon najmenej z nich sa uchádza o kandidatúru a skutočne aj pracuje v samosprávnych orgánoch. V tom je však podstata fungujúcej zastupiteľskej demokracie.
4. Typológia študentov potvrdila, že medzi študentmi vzniká a formuje sa akési „jadro organizátorov“. Predstavuje približne 8-9% z celkovej vekovej kohorty a z tejto skupiny aj najviac študentov kandiduje vo voľbách do ZSR i AS.
5. Motivácia ich samotných pre túto činnosť je rozmanitá a spája v sebe rozličné záujmy a potreby, v zásade všetko pozitívne motívy i dôvody. Pozoruhodné je, že obdobne ostatné typy študentov – „akademikov“, „privyrábajúcich si profesionálov“, či „hobbistov“ vnímajú ich aktivitu ako pozitívne motivovanú a akceptujú ju v záujme realizácie vlastnej hierarchie hodnôt. Výnimku tvorí malá časť študentov „radostníkov“, ktorá sa nielen menej zúčastňuje na tvorbe samosprávnosti školy napr. účasťou na voľbách, ale vkladá zrejme do pojmu „výhody“ získavané účasťou v samosprávnych orgánoch školy najmä „negatívne“ obsahy.
6. Stredoškoláci preferujú v agende ZSR oblasť služieb na škole a mimoškolské záujmové aktivity. Vysokoškoláci v agende AS preferujú informačné služby a obhajobu záujmov na pôde zastupiteľstva v sídle školy, pracovný servis umožňujúci krátkodobé pracovné príležitosti. Napokon študenti oboch škôl spoločne so značnou nástojčivosťou zdôrazňujú potrebu rozvíjať študentskú odbornú a vedeckú činnosť,

úlohu vybaviť školy modernou didaktickou technikou. Osobitne závažnou je požiadavka, aby možnosť hodnotiť učiteľov prinášala aj skutočné výsledky.

V zásade možno konštatovať, že celá oblasť občianskej participácie študentov prostredníctvom samosprávnych orgánov školy pôsobí dojmom akéhosi očakávania, že dôjde ku kvalitatívnej zmene. Mala by sa prejavovať ako synergetický dôsledok nových impulzov z dvoch zdrojov: a/ z vyučovania občianskej výchovy a nauky o spoločnosti a b/ z viacročného fungovania školskej samosprávy.

Obidve formy vzdelávania - formálneho i neformálneho- najmä na stredných školách si vyžaduje práve tak organizačný podnet na výmenu skúseností v 8 regiónoch Slovenska, ako aj vznik reprezentatívneho orgánu stredoškôľakov na celoslovenskej úrovni. Teda obdobný orgán ako má v súčasnosti vysokoškolská mládež v Rade vysokoškolských študentov Slovenska, ktorá je partnerom Ministerstva školstva SR. Takéto stredoškolské rady by mali vznikáť postupne na úrovni samosprávnych krajov. Tomuto modernizačnému procesu by sa mala venovať primeraná pozornosť v priebehu roku 2006 formou rozširovania informácií typu „ako na to“ a dobudovaním akejkoľvek siete alebo štruktúry, ktorá by reprezentovala záujmy stredoškolských študentov na regionálnej i celoštátnej úrovni.

Súhrn

Reprezentatívny sociologický výskum študentov stredných a vysokých škôl, ktorý sa uskutočnil v októbri 2005 na výskumnej vzorke stredoškolskej (870 resp.) a vysokoškolskej (829 resp.) mládeže, priniesol zaujímavé poznatky o ich participácii na samosprávnom živote školy. Participácia študentov nadobúda klasickú podobu – najviac študentov vie, že na škole existuje žiacka rada (75-80%), podstatne menej sa osobne zúčastňuje na jej rokovaní, ešte menšia časť sa zúčastňuje na voľbách (30%), najmenej študentov sa uchádza o kandidatúru (11%) a skutočne aj pracuje v samosprávnych orgánoch školy. V tom je však podstata fungujúcej zastupiteľskej demokracie. Typológia študentov potvrdila, že medzi študentmi pôsobí skupina zameraných na rozvíjanie skupinového života mládeže, ktorá predstavuje akési „jadro organizátorov“. Predstavuje približne 8-9% z celkovej vekovej kohorty. Z tejto skupiny až 28% študentov kandidovalo vo voľbách do ŽSR. Študenti zaradili medzi svoje očakávania na činnosť ŽSR: oblasť služieb na škole a mimoškolské záujmové aktivity, ale aj potrebu rozvíjať študentskú odbornú a vedeckú činnosť, úlohu vybaviť školy modernou didaktickou technikou.